

DOI: 10.22559/folklor.312

folklor/edebiyat, cilt:24, sayı:96, 2018/4

Gelişim Alanlarına Uygunluğu Açısından Bilgin Adalı'nın Çocuk Romanları

Bilgin Adalı's Children's Novels in
Terms of Appropriateness to Development Areas

Betül Mutlu*

Özgül Çağlayan**

Öz

Bu çalışmada çağdaş çocuk edebiyatının önemli isimlerinden Bilgin Adalı'nın çocuk romanlarının çocuğun gelişim alanlarına uygunluğunun tespit edilmesi amaçlanmıştır. Çocuk romanlarında ilkçağ insanlarını günümüz çocuklarına tanıtan Adalı, bunu yaparken kuru bir tarih bilgisi vermek yerine okuyucularının akranlarıyla eğlenceli vakit geçirmelerini amaçlamıştır. Eserlerde zengin karakter çeşitliliğinin yanı sıra bilgi, dil zenginliği temelinde öyküleştirilmektedir. Adalı'nın çocuk romanları bu özelliklerinin yanı sıra çocuğun gelişim alanlarının bütünlük içinde izlenebileceği kurgusal yapıyı barındırmaktadır. Çalışma, betimsel nitelikte bir araştırma olup doküman incelemesi yöntemi temelinde gerçekleştirilmiştir. Yazarın *Dünya Artık Daha Güzel*, *Mavi Gezegenin İlk İnsanları*, *Çatalhöyük Öyküleri 1, 2 ve 3*, *Zaman Bisikleti 1, 2 ve 3*, *Anınna'nın Serüvenleri 1 ve 2* başlıklı on romanı, uzman görüşü alınarak belirlenmiş bilişsel, dilsel ile kişilik ve toplumsal gelişim alanlarına uygunluk temaları açısından incelenmiştir. Bu on eserin bilişsel ve dil alanında yeterli olduğu, kişilik ve

* Doç.Dr., Bülent Ecevit Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, betulmutlu10@gmail.com

** Bilim Uzmanı-Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, ozgulcaglayan79@hotmail.com

toplumsal gelişim alanlarında ise kısmen yeterli olduğu belirlenmiştir. Bu bulgulardan Bilgin Adalı'nın çocuk romanlarının 9-12 yaş arası çocukların gelişim alanlarına uygun olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar sözcükler: *Bilgin Adalı, gelişim alanları, çocuk edebiyatı, bilişsel gelişim, dil gelişimi*

Abstract

In this study, it was aimed to determine the suitability of children novels of Bilgin Adalı, one of the important figures of the contemporary children literature. In his childrens' novels, Adalı, who introduced first-age humans to today's children, aims his readers to have fun together with their peers instead of just giving informations about history. In addition to rich character variety in his works, these historical informations are narrated on the basis of language richness. Besides these features, Adalı's children novels include the fiction that the child's development areas can be monitored as a whole. The study is a descriptive research and was carried out on the basis of document analysis method. Author's novels *Dünya Artık Daha Güzel, Mavi Gezegenin İlk İnsanları, Çatalhöyük Öyküleri 1,2 ve 3, Zaman Bisikleti 1,2 and 3, Aninna'nın Serüvenleri 1 and 2* were examined in terms of the suitability of cognitive, linguistic & personality and social development areas with the opinion of an expert. It was determined that ten works examined are adequate in the cognitive and language field and partly adequate in personality and social development areas. From these findings, it was concluded that Bilgin Adalı's children novels were suitable for between 9 to 12 year old children's development areas.

Keywords: *Bilgin Adalı, development areas, children's literature, cognitive development, language development*

Giriş

Çocuk edebiyatı ürünlerinin çocuk okuruna, eğitimciye ve anne babalara yönelik farklı işlevleri bulunmaktadır. Çocuklar bu ürünlerin doğrudan alıcısıdır. Bilinçli anne babalar çocuğun eğlenerek öğrenmesinin yanı sıra çocuk edebiyatının temel işlevlerine yönelirler: Çocuğa okuma alışkanlığı ve kültürü edindirmek, edebiyat zevki edinmesini sağlayıp bunun sürekliliğini sağlamak. Eğitimciler ise bu amaçlarla birlikte çocuk edebiyatı ürünlerinden bir eğitim materyali olarak yararlanırlar. Dil ve edebiyat derslerinde ürünün kendisi bir dizi etkinlik sürecinin hareket noktası olabileceği gibi farklı derslerde de değişik türlerde yazılan pek çok metinden bir eğitim materyali olarak yararlanılmaktadır.

Günümüzde çocuk ve gençlik edebiyatı ürünleri çeşitli eğitim süreçlerinde etkin olarak kullanıldığı gibi bu ürünlerden "bibliyoterapi" olarak adlandırılan klinik uygulamalarda da yararlanılmaktadır. Bibliyoterapiyi çocukluk ve gençlik dönemine özgü konuları işleyen edebiyat ürünlerini çocukların ve gençlerin sorunlarını çözmeye araç olarak kullanan yaklaşım olarak tanımlayan Onur, bu uygulamayla sadece duygusal çatışmaların değil, gündelik yaşamın daha basit sorunlarını çözmek için de

kullanılabileceğini, Amerika’da bu uygulamalarda kullanılacak listelerin uygulayıcılara yayın yoluyla duyurulduğunu belirtmektedir (Onur, 2005, s. 44-45). Bibliyoterapide kitap, çocuğun duygusal ve davranışsal sorunlarının üstesinden gelebilmesi için etkili bir okuma etkinliği olarak öne çıkar. Çocuk edebiyatı ürünleri bu yönleriyle çocuklara edebiyat zevki, okuma alışkanlığı, estetik duyuş kazandırdığı gibi etkili kullanıldığı takdirde onların kişiliği üzerinde de etkili olmaktadır.

Bu amaçlardan hangisi için kullanılırsa kullanılsın bir çocuk edebiyatı ürününün “çocuğa görelilik” ilkesine uygun olması gereklidir. Çocuğa görelilik, bir çocuk edebiyatı ürününün çocuk için ne ölçüde uygun olup olmadığını belirlemek için başvurulacak en önemli ilkedir. Yurttaş (1997, s. 56), bu ilkeyi, çocuğun düşlem gücüne seslenen, onu rahatça ve tat alarak okuyup anlayabileceği dili ve anlatımı içinde barındıran, ilgi duyabileceği konuları işleyen, onu duyu ve düşünce yönünden besleyen, kurgusu ve olay örgüsü karmaşık olmayıp onun kavrayabileceği bir düzeyde olan, dikkat dağıtıcı ayrıntılardan arındırılmış olan şekilde tanımlarken, kavramın “çocuk gerçekliği” ile eşanlı sayılabileceğini belirten Dilidüzgün, “çocuğa görelilik” ilkesinin edebiyat kalitesi için tüm çocuk kitaplarında bulunması gerektiğini belirtir (Dilidüzgün, 2004, s. 41). Sever’e göre, “çocuğa görelilik” onun ilgilerini, gereksinimlerini, dil evrenini göz önünde tutmayı, hazırlanacak okuma metnini bunlarla örtüşürmeyi zorlar (Sever, 2008, s. 17). Çocuğa görelilik ilkesini uygulamak için de kitabın çocuğun gelişim alanlarına uygun olup olmadığını belirlemek gereklidir.

Gelişim sadece sayısal ölçümlerle açıklanamayan, birçok yapı ve işlevi bütünleştiren karmaşık bir olgudur. Çünkü çocuğun gelişme dönemleri birbirinden kesin çizgilerle ayrılmamaktadır. Bazen bir önceki dönemin özellikleri, belli bir süre sonraki dönemlerde de devam etmektedir. Kimi özellikler sadece devam etmekle kalmaz diğer dönemin özellikleriyle de birleşerek farklı, kendine özgü bir kişiliğin oluşması sürecinde de etkili olurlar. Bu etki bir önceki aşamanın niteliğine göre de değişme gösterir (Yavuzer, 1992, s. 29–30). Piaget’e göre çocukların zekâsı bilim epistemolojisi bağlamında bebeklerin duyumsal-motor zekâsından ergenlerin soyutlamalarına ulaşan çizgisel bir süreçte gelişir. Günümüz çocuk psikologları ise bu görüşten farklı olarak çocuk gelişiminin daha az çizgisel daha karmaşık ve dinamik olduğunu düşünmektedirler. Robert Siegler’e göre, çocuğun gelişmesini “üst üste gelen dalgalar”a benzetebiliriz. Bu eğretilmeye göre her bilişsel strateji her an üst üste gelebilecek olan birçok dalgayla (ya da düşünce biçimleri) birlikte kıyıya yaklaşan bir dalga gibidir. Her dalganın yüksekliği, sürekli değişir ve farklı dalgalar farklı zamanlarda çok daha fazla dikkat çekerler (Houdé, 2006, s. 21).

Ancak yapılan gözlem ve çalışmalar, belli gelişim dönemlerinde çocuklarda ortak olan eğilim ve davranış kalıplarının da bulunduğunu ortaya koymaktadır. Bu ortak yanların bilinmesinin çocuk eğitiminde izlenecek yöntemi belirleme açısından yararı büyüktür (Yavuzer, 1992, s. 29–30). Sever, bilişsel süreçlerin gelişmesinde edebiyatın önemli bir işlevi olduğunu, özellikle çocuk edebiyatının, “gözlemleme”, “karşılaştırma”, “sınıflandırma”, “uygulama”, “eleştirme” yapma olanakları yaratarak, çocuklarda

düşünme ile ilgili bazı temel işlemlerin gelişmesine katkı sağladığını savunur (Sever, 2008, s. 39). Somut işlemler döneminde bulunan çocuklar ilk çocukluk dönemi özelliklerinin son aşamasındayken, 9–12 yaş sürecinin son zamanlarında da ergenlik döneminden kimi özelliklerin de temelini atmaktadırlar. İlk çocukluk döneminden orta çocukluk dönemine geçiş evresinde çocuklara özellikle gözlemlenme, karşılaştırma, sınıflandırma, uygulama ve eleştirme yapma gibi bilişsel boyutlu davranışları geliştirici eserler okutulurken buna, dönemin sonlarına doğru akıl yürütmeyi, mantıksal kuralları, soyut sorunlara çözümler bulmayı kavratacak içerikteki eserler de eklenmelidir. Çünkü bu dönemde çocuk soyut düşünmeye ilk adımlarını atmıştır, dikkatini yoğunlaştırma ve bellek gücü de artmaktadır.

1. Amaç

Bu çalışmada çağdaş çocuk edebiyatının önemli isimlerinden Bilgin Adalı (1944-2012)'nin çocuk romanlarının çocuğun gelişim alanlarına uygunluğunun tespit edilmesi amaçlanmıştır. Yazarın kapaklarının başında “9+ yaş” şeklinde bir uyarı bulunan romanlarında yer alan karakterler hareketli, araştıran, merak eden, inceleyen ve iyi gözlem yapan kişilerdir. Bu eserlerin çoğunda ilkçağ insanlarını günümüz çocuklarına tanıtan yazar, bunu yaparken kuru bir tarih bilgisi vermek yerine okuyucularının akranlarıyla eğlenceli vakit geçirmelerini amaçlamıştır. Eserlerde zengin karakter çeşitliliğinin yanı sıra bilgi, dil zenginliği temelinde öyküleştirelmekte, Türkçenin ifade gücünden hareketle; benzetmeler, deyim, terim, yansıma sözcükler, ikilemeler sanatlı bir biçimde kullanılmaktadır. Adalı'nın çocuk romanları bu özelliklerinin yanı sıra çocuğun gelişim alanlarının bütünlük içinde izlenebileceği kurgusal yapıyı barındırmaktadır. Çalışmada çocuğun gelişim alanlarına uygunluğunun tespit edilmesi amacıyla yazarın 9-12 yaş düzeyine uygun *Dünya Artık Daha Güzel, Mavi Gezegenin İlk İnsanları, Çatalhöyük Öyküleri 1, 2 ve 3, Zaman Bisikleti 1, 2 ve 3, Aninna'nın Serüvenleri 1 ve 2* başlıklı on romanı aşağıda belirtilen alt amaçlar doğrultusunda incelenmiştir:

1. Bilgin Adalı'nın çocuk romanları 9-12 yaş aralığındaki çocukların bilişsel gelişimlerine uygun mudur?
2. Bilgin Adalı'nın çocuk romanları 9-12 yaş aralığındaki çocukların dil gelişimlerine uygun mudur?
3. Bilgin Adalı'nın çocuk romanları 9-12 yaş aralığındaki çocukların kişilik ve toplumsal gelişimlerine uygun mudur?

2. Yöntem

Bu çalışma, betimsel nitelikte bir araştırma olup doküman incelemesi yöntemi temelinde gerçekleştirilmiştir. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu ya da olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 189). Çalışmada Bilgin Adalı'nın çocuk romanları çocuğun gelişim alanlarına uygunluğu açısından incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

2.1 Veri toplama aracı ve analizi

Çalışmada belirtilen çocuk romanları “betimsel analiz” kullanılarak çözümlenmiştir. Bu yaklaşıma göre, elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Veriler araştırma sorularının ortaya koyduğu temalara göre düzenlenebileceği gibi görüşme ve gözlem süreçlerinde kullanılan sorular ya da boyutlar dikkate alınarak da sunulabilir. Verileri çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılar sıklıkla kullanılır. Bu tür analizde amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okura sunmaktır. Bu amaçla elde edilen veriler, önce sistematik ve açık bir biçimde betimlenir. Daha sonra yapılan bu betimlemeler açıklanır ve yorumlanır, son olarak da neden-sonuç ilişkileri irdelenir ve birtakım sonuçlara ulaşılır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 239).

Araştırmada ölçütler saptanırken öncelikle 9–12 yaş grubunun gelişim alanlarına göre özellikleri belirlenmiştir. Bu özelliklerin tespitinin ardından üç uzman görüşü doğrultusunda üç farklı alanda araç geliştirilmiştir. Bilişsel gelişim için algı, bellek, usa vurma, gözlemlene, karşılaştırma, sınıflandırma, uygulama, eleştirme, kavrama, oyun, buluş ve icatlar, akıl yürütme, problem çözme temalarından oluşan 13 farklı araç geliştirilmiştir. Dil gelişimi için belirlenen özelliklerden yola çıkılarak cümleler, deyimler, benzetmeler, terimler, kişilik-dil ilişkisi, ikileme ve yansıma sözcükler temalarından hareketle 6 farklı araç geliştirilmiştir. Kişilik ve toplumsal gelişim özelliklerinin tespiti neticesinde belirlenmiş olan temaların birbiriyle iç içe oldukları düşünülmüş ve temalara dayalı doküman analizi yönteminin güvenilirliğini sağlamak amacıyla birlikte ele alınmıştır. Karar verme, değerlendirme, resimler, tarihsel olgu ve olaylar, mitolojik unsurlar ve ilişkiler olmak üzere 6 tema belirlenmiş ve ilişkiler teması hariç 5 farklı araç geliştirilmiştir. İlişkiler temasına bağlı olarak empati, aile, arkadaşlık, cinsiyet rolleri ve benimsenmesi, karşı cinsle ilişki kurma eğilimi, eşitlik, adalet, demokrasi kavramları, paylaşma, iş birliği, grup çalışmalarında bireysel sorumluluğun önemi ve çatışmalar alt temaları için de ayrıca 10 farklı araç kullanılmıştır. Hazırlanan olumlu köklü soru tümceleri aşağıdaki ölçütlere göre değerlendirilmiştir.

Tablo 1: Değer aralıkları

	<i>Niteliği</i>	<i>Değer aralığı</i>
Üçlü	Yeterli	3
	Kısmen Yeterli	2
	Yetersiz	1

3. Bulgu ve yorum

3.1. Bilişsel gelişim

‘Bilişsel- Cognitive’ terimi, bilişle ilgili, algı, akıl yürütme, sezgi ve bellek de dâhil olmak üzere düşünme ve bilgi kazanma süreçleriyle ilgili şekilde tanımlanmaktadır (Budak, 2003, s. 135-136). Gander ve Gardiner (2001, s. 166)’e göre, bilişsel terimi, bilgiyi, belleği, akıl yürütmeyi, sorun çözmeyi, kavramları ve düşünmeyi, yani zihni içine alır. Bilişsel gelişim ise organizmanın doğumundan başlayarak, kendini ve çevresini anlama ve yorumlama biçiminde nitelik ve içerik açısından giderek yetkinleşen süreçler toplamıdır (Aydın, 2007, s. 58).

9–12 Yaş özellikleri: Bu dönemde çocukların okuma becerilerinde hızlı gelişme dikkati çeker. Akıl yürütmeyi, mantıksal kuralları, soyut sorunlara çözümler bulmayı öğrenirler. Zihinsel becerileri artar. İşlemleri dönüştürebilir, zihinsel olarak bunları bozar, böylece yeniden başlamak önemli olduğu zaman, başa dönme yeteneği ile çeşitli işlemlerin zihinsel olarak araştırılmasına olanak sağlar. Çocuk sözcükleri kullanma yeteneğini her gün biraz daha geliştirir, kazandığı yeteneklerle özellikle matematik ve bilimde daha önce yapamadıklarını yapar duruma gelir. Gözlemleri ile ilgili açıklamaları yavaş yavaş daha önceki yapay veya canlı objelerden doğal açıklamalara doğru gelişir. Soyut düşünmeye başlar, dikkat yoğunlaştırma ve bellek güçleri artar. Düşünme süreci yetişkine daha fazla benzer. Dönüştürme, soyutlama ve mantık kurallarına uygun düşünme yeteneği, bu yaş aralıklarındaki çocuğa yetişkin tipi düşünme gücü verir. Mantık kurallarına uygun düşünme ‘yeterli ve uygun sebeplere’ dayanır, örnek deliller açık görüşlü bir yolla düşünülür (Akt. Sever, 2008, s. 44–46; Yavuzer, 1992, s. 42; Charles, 2003, s. 15–16; Aydın, 2007, s. 72-73; Senemoğlu, 2001, s. 53-55/83; Gander ve Gardiner, 2007, s. 26-35).

Tablo 2: Bilişsel gelişim uygunluğu

	Yeterli	Kısmen Yeterli	Yetersiz
<i>Romanlarda çocukların düzeylerine uygun algılamaya önem verilmiş midir?</i>	3		
<i>Romanlarda taklit ağırlıklı ve kurallı oyunlara yer verilmiş midir?</i>	3		
<i>Romanlarda akıl yürütme becerisine yönelik eylemlere yer verilmiş midir?</i>	3		
<i>Romanlardaki çocuk kahramanlar olaylar ve durumlar karşısında bellek güçlerini kullanabilmekte midir?</i>	3		
<i>Romanlardaki çocuk kahramanlar muhakeme yeteneklerini kullanabilmekte midir?</i>	3		

<i>Romanlardaki çocuk kahramanlar gözlemleme yapabilmekte midir?</i>	3		
<i>Romanlardaki çocuk kahramanlar karşılaştırma yapabilmekte midir?</i>	3		
<i>Romanlardaki çocuk kahramanların sınıflandırma yeteneklerini geliştirici örneklere yer verilmiş midir?</i>	3		
<i>Romanlardaki çocuk kahramanlar bilgi ve deneyimlerini yeni durumlara uygulayabilmekte midir?</i>	3		
<i>Romanlardaki çocuk kahramanlar kendilerine ve çevrelerine eleştirel bakabilmekte midir?</i>	3		
<i>Romanlardaki çocuk kahramanlar olayları, durumları kavrayabilmekte midir?</i>	3		
<i>Romanlardaki çocuk kahramanlar yeni kazandığı yeteneklerle matematik ve bilimde gelişme gösterebilmekte midir?</i>	3		

Bilişsel gelişim alanı özelliklerinden hareketle oluşturulan 13 olumlu köklü soruya verilen puanlar neticesinde Adalı'nın eserlerinin bu alanda yeterli olduğu belirlenmiştir. Tüm sorulara “yeterli” cevabının verildiği görülmektedir. Bilişsel gelişim alanına uygunluğa ilişkin bazı bulguları şöyle sıralayabiliriz:

Çocuk algısına önem veren Adalı, roman kişilerini, aşağıdaki alıntıda görüleceği gibi, bellek güçlerini kullanarak pek çok sorunun üstesinden gelen, deneyim ve bilgilerini kullanarak çeşitli çıkarsamalar yapan karakterler olarak sunmaktadır:

“Bunun birkaç nedeni olmalı... Öncelikle, erkekler daha güçlü. Avlayacakları hayvanlarla daha kolay baş edebilirler, avladıkları hayvanları daha kolay taşıyabilirler. İkinci neden de yavrular... Kadınlar bebeklere bakmak, yiyecek bulmaya giderken onları da birlikte götürmek zorunda. Kucağında bebeği olan biri, av hayvanı olan biri, av hayvanı peşinde koşabilir, gerektiği zaman onunla boğuşabilir mi? Oysa kök çıkarırken, meyve toplarken, bebeği hemen yanı başında uygun bir yere yatırmak yeterli” (Adalı, 2006a, s.8).

Adalı'nın eserlerine baktığımızda çocuk algısına önem verdiğini, olaylara, insanlara ve durumlara onların bakış açısından bakabildiğini görmekteyiz. Çocuk yaşı ve konumu itibarıyla bağımlıdır. Bu bağımlılık ise onun dünyayla daha fazla etkileşime girmesine engel olmaktadır. Çevresinde çok fazla uyaran vardır fakat onun bunları anlamlandırabilmesi için tecrübeye ihtiyacı vardır. İlkel dönemlerde yaşayan insanları düşündüğümüzde onların da çok sınırlı bir çevreyle etkileşim halinde olduğunu görmekteyiz. İncelediğimiz on romanın yedisinde ilkel insanların yaşamlarına dair pek çok şey öğrenmekte, modern insanla karşılaştırılmalarından çok sayıda veri elde etmekteyiz. Bu durum Adalı'nın romanlarının etkileyiciliğini arttıran bir unsur olurken, çocuk algısı ile ilk insanların algılarının birbirine benzemesi de dikkat çekici bir nokta

olarak göze çarpmaktadır. Özellikle *Zaman Bisikleti 2* adlı eserde Çuka ve Anin adlı kahramanların yazarın ve kızlarının çağına gelip modern dünyayı keşfetme süreçleri büyümekte olan bir çocuğun dünyayı anlamlandırmaya çalışmasına benzetilmektedir.

Eserlerinde gözlemin insanın yaşamındaki yerine ve önemine de sık sık yer veren Adalı'nın çocuk kahramanları çeşitli durumlarda karşılaştırmalar yapmaktadır:

“Şempanzeler yalnızca kendi karınlarını doyuruyor. Başka bir sorunları yok. Oysa az önce görüntülerini izlediğimiz insansılar ne yapıyordu? Topladıkları bitkilerle kökleri, avladıkları ya da buldukları hayvanları topluluğun öteki üyeleriyle paylaşıp hep birlikte yemek için, konakladıkları kamp yerine getiriyorlardı... Bu da onlarda bir topluluk bilincinin oluştuğunu gösterir” (Adalı, 2006a, s. 7).

İncelenen romanlarında hayvan ve bitki türlerine ilişkin pek çok sınıflandırma örneğiyle karşılaşmaktayız: “Kendi köpeklerinin iki katı büyüklüğünde olan Saint Bernard ya da Kangal türü köpekleri görse, acaba ne derdi Anin? Ya da kıvrır kıvrır tüylü, el kadar süs köpeklerini?” (Adalı, 2006c, s. 30).

Yazar kuramsal olarak edinilen bilgilerin uygulamaya konma sürecini kahramanlarına uygulamalar yaptırarak olay örgüsü içinde okura aktarmıştır: “...Çuka önce uygun kalınlıkta bir dal seçti. Taşçı Amca'nın keskin taşlarından biriyle daldan kol kadar (sizin değil, benim kolum kadar) bir parça kesti. Taşçı Amca'nın yonttuğu en büyük taş aletlerden birini alıp ince kesilmiş deriden yapılmış bir iple, bu dal parçasını bağladı” (Adalı, 2006c, s. 22).

Ayrıca yazar on romanın dokuzunda (*Dünya Artık Daha Güzel* dışında) insanoğlunun hayatını kolaylaştıran buluş ve icatların ortaya çıkış serüvenini eylem ardıllıklarıyla öyküleştirerek anlatmıştır. Tekerlek, olta ve balık ağı, sal, mızrak, ok fırın, balta, elma koparma aleti, balık taşıma aleti, sapan, bakır, bıçak, dikiş iğnesi, çatal iğne, tırpan, kazma, güvenlik araçları gibi pek çok buluş ve icat çocukların günlük yaşantılarının doğallığı içinde gerçekleştirilmekte, okuyuculara buluş yapmanın dinamikleri de sezdirilmektedir.

Karşılaştırma yapabilme ve bu süreç sonunda sonuçlar çıkarabilme bilişsel gelişimin en önemli yönlerinden biridir. *Zaman Bisikleti 1* ve *2* romanları içeriklerindeki düşünsel karşılaştırmaların yanı sıra kurgularıyla dahi karşılaştırmaya olanak sağlayacak şekilde yapılandırılmıştır: Anlatıcı yazar, Karain Mağarası'na bir belgesel film çekmek üzere gider, gördüklerinden etkilenecek o çağa gitmeye bu sayede o çağda insanların nasıl yaşadığını, yaşamı kolaylaştıran pek çok buluşu nasıl yaptığını görmeye karar verir. Eve geldiğinde kızlarından bir “Zaman Bisikleti” yapmalarını ister. Bu isteği yerine getiren kızlar, babalarıyla birlikte zaman zaman eski çağlara gitmekte Karain Mağarası'ndaki yaşayışı görmektedir. Olaylar zamandizinsel bir ilerlemeden farklı olarak kimi zaman günümüzde kimi zaman da eski çağlarda Karain Mağarası'nda geçmektedir. Bu, okurda karşılaştırmalı bir bakış açısı oluşturmada modern çağ ile Karain Mağarası'nda insanların yaşadığı çağ arasındaki farklılıkları görmesini sağlamaktadır. Karain Mağarası'nda

yaşayan Çuka ve Anin adlı çocukların *Zaman Bisikleti 2*'de modern çağa getirilmeleriyle modern insan ve ilkel insan arasındaki uçurum gözler önüne serilmektedir. İkel çağlardan günümüze insanoğlunun kat ettiği yolun ifadesi açısından bu kurgu dikkat çekicidir.

Oyun, çocukların yaşamlarında önemli bir olgudur. Bir sosyalleşme aracı olarak onları dış dünyaya dâhil ederken onların iç dünyalarını da dışa vurmalarını, kendilerini ifade etmelerini sağlar. Dili kullanma becerilerini geliştirir, akranlarıyla iletişim kurmalarına yardımcı olur. Duygularını oyunlarda yaşayan çocuk zor dönemlerini oyunlarla atlatır ve bu sayede çözümler üretir. İncelediğimiz eserlerinin tamamında çocuk oyunları yer almaktadır. Bunlar avcılık oyunu, kule devirmece, birdirbir, uzuneşek, kartopu, dama, kum havuzunda oynama, oyuncakla oynama, oyuncak bebekle ve arabayla oynama, topla oynama, salıncağa binme, güreş ve koşma yarışı yapma, tıngırtı oyuncuğuyla oynama, fırın oyunu, kamış çekme oyunu, karda kayma, tavşan kaç ve taklit oyunlarıdır.

Adalı'nın romanlarında Piaget'in bilişsel gelişim kuramıyla neredeyse birebir örtüşen bir yaklaşım tarzından söz edebiliriz. Piaget'le birlikte gelen radikal yenilik, çocukluğu mantıksal, matematiksel ya da fiziksel bilgilerin oluşmasının- günümüzde buna "bilişsellik" deniyor- genel mekanizmaları anlamında epistemolojinin deneysel alanı gibi düşündürmektedir. Oluş düşüncesine dayanılarak tanımlanan bu "genetik epistemoloji"yle çocuğa bakış değişmiştir. Çocuk, gerçeği sorgulayan, deneyen "küçük bir bilimadamı" olmuştur ve böylece dünyanın yasalarını yeniden keşfeder (Houdé, 2006, s. 11).

3.2. Dil gelişimi

Çocuk, doğumundan itibaren çevresindeki modellerden taklit yoluyla anadilini öğrenmeye başlar. Bebeklerin, ilk anlaşılır sözcükleri çıkarmadan önceki dönemi "dil öncesi dönem", ilk sözcükleri çıkardıkları dönem de "dilsel gelişim dönemi"dir. Dili edinme sürecinde ebeveynlerinin ve çevrenin olumlu tepkileriyle karşılaşan çocuk zamanla duygu ve düşüncelerini dile getirmeye başlar. Bu gelişim sürecinde ait olduğu ortamda bulunanların kullandıkları kelimeler, kurdukları cümleler onun zihinsel süreçlerini harekete geçirerek uyumunu kolaylaştırır (Akt. Sever, 2008, s. 28–29; Gardner ve Gardiner, 2007, s. 188–193).

9–12 Yaş özellikleri: Çocuğun bu dönemdeki konuşmaları iletişimseldir. Görsel algıdan çok düşünmeye başlar. Duygu ve düşüncelerini 5–10 sözcükten oluşan cümlelerle anlatabilir. 10 yaş ve sonrasında olumluluk ve olumsuzluk bildiren yan cümleleri de kullanarak anlamsal olarak daha girişik yargılar oluşturabilir. Anlatımlarında benzetmelerden yararlanabilir, konuşma ve yazmalarını deyimlerle zenginleştirebilir. Büyük ölçüde abartılmış kelimeler kullanır. Bu evrede, çocukların dili doğru kullanarak kendilerini etkili biçimde anlatmaları ile yaşlıları tarafından kabul edilmeleri, onaylanmaları arasında ilişki olduğu kabul edilmektedir (Akt. Sever, 2008, s. 36–37; Yavuzer, 1992, s. 46; Charles, 2003, s. 15–16; Gardner ve Gardiner, 2007, s. 188–193).

Tablo 3: Dil gelişimi uygunluğu

	Yeterli	Kısmen Yeterli	Yetersiz
<i>Romanlarda çocukların düzeylerine uygun cümleler kullanılmış mıdır?</i>	3		
<i>Romanlarda deyimlere yer verilmiş midir?</i>	3		
<i>Romanlarda benzetmeden faydalanılmış mıdır?</i>	3		
<i>Romanlarda terimler kullanılmış mıdır?</i>	3		
<i>Romanlardaki kahramanların kullandıkları dil kişilikleriyle uyumlu mudur?</i>	3		
<i>Romanlarda ikileme ve yansıma sözcüklere yer verilmiş midir?</i>	3		

Dilsel gelişim alanındaki özelliklerden yola çıkılarak hazırlanan 6 olumlu köklü sorudan hareketle değerlendirilen Adalı'nın çocuk romanlarının gerek dilin kullanımı gerekse ifadenin zenginliği bakımından yeterli olduğu belirlenmiştir. Tüm sorulara “yeterli” cevabının verildiği görülmektedir. Dil gelişim alanına ilişkin bazı bulguları şöyle sıralayabiliriz:

Edebiyat ürünleri gelecek nesillere kültürel özelliklerin aktarılması ve anadilin inceliklerinin duyumsatılması açısından önemlidir. Dilin işlevlerinden biri olan kültür aktarımı çocuğun yaşadığı toplumu daha iyi tanmasına ve anlamasına yardımcı olur. Yazar romanlarında kültür aktarımına ve dilin içselleştirmesine yardımcı olacak deyim, benzetme, ikileme, yansıma sözcükler ve terimlere de yer verdiği gibi, yetişkin ve çocuk kişiliklerine uygun bir dil kullanmaya da özen göstermektedir:

“ ‘Babacılık!’ diye söze girdi Damla. ‘Ne olur gideliiiiim,’ diye sözü bağladı Yağmur” (Adalı, 2006c, s. 26). “ ‘Hadi bulun bakalım bu kurutulan etler bize neyi anlatıyor?’ diye sordum. ‘Buradan bir bilgi edinebilir miyiz?’ ‘Demek kiii...’ dedi Damla, ‘daha sonra yemek üzere eti kurutarak saklamayı öğrenmişler.’ ‘Hayııııı!’ diye bağırdı Yağmur, ‘Demek ki, artık günlük gereksinimlerinden daha çok hayvan avlayıp, bunları daha sonra yemek için kurutuyorlar. Yani Akka’nın mızrağı, kış aylarında daha kolay doymalarını sağlayacak’” (Adalı, 2006a, s. 31–32).

Eserlerde kahramanları eylem ve ilişkiler düzeni içerisinde gösterip, konuşurken çocukların ilgisini çekebilecek, ikileme ve yansıma sözcüklere de sıkça yer verildiğini görmekteyiz. Abartmayı seven, konuşmalarında abartılmış kelimeler kullanan çocuk, bu gibi durumlarda ikilemeleri de kullanabileceğini sezecektir. İncelediğimiz eserlerin ilk iki yüz cümlesinde yer alan kimi ikilemeleri şöyle sıralayabiliriz:

Mavi Gezegenin İlk İnsanları'nda; 'şıkır şıkır, çığlık çığlığa, sağda solda, daldan dala, kocaman kocaman...' , *Zaman Bisikleti 1, 2 ve 3*'te; 'döner dönmez, yavaş yavaş, hızlı hızlı, döne döne, değer değer, avaz avaz, girer girmez, homurdana homurdana, döndüre döndüre, miskin miskin, ufak tefek, pırıl pırıl, abuk subuk, hayran hayran, zıplaya zıplaya, ciyak ciyak...' , *Çatalhöyük Öyküleri*'nde; 'fir fir, çok çok, pır pır, yavaş yavaş, vik vik, hav hav, çın çın çınla-, diken diken, tek tek, ışıl ışıl, mışıl mışıl, uykulu uykulu, ince ince, pıt pıt, teker teker, öbek öbek, gide gele, uysal uysal, tıngır tıngır, şaşkın şaşkın, göstere göstere, sık sık, dalga dalga, ballandıra ballandıra, derin derin...' *Aninna'nın Serüvenleri I ve 2*'de; 'yavaş yavaş, uzun uzun, ışıl ışıl, gece gündüz, alev alev, teker teker, alt alta, üst üste, çığlık çığlığa, sürüye sürüye, kara kara, cıvıl cıvıl, geri geri, sürüne sürüne, koşa koşa, sık sık...' *Dünya Artık Daha Güzel* adlı eserde; 'cıvıl cıvıl, seve seve, kana kana, kıpır kıpır, oynaya oynaya...' gibi ikilemeler yer almaktadır.

İncelediğimiz eserlerin ilk iki yüz cümlesinde yer alan kimi yansıma sözcükleri şöyle belirledik: *Mavi Gezegenin İlk İnsanları* adlı eserde; 'şıkır şıkır, cırrrk, bip, kra haaaa, Aaaa...' , *Zaman Bisikleti 1, 2 ve 3* adlı eserlerde; 'çıtırtı, fırlatan, hoplayıp zıplamaya, fırlattı, fırladı, hoppalaaa, homurdana homurdana, fısıldadı, zıplaya zıplaya, çıt, çakmak, çakıldığını...' , *Çatalhöyük Öyküleri*'nde; 'ıssız, üflemiş püflemiş, pıt, fırlayıvermiş, fir fir, pır pır, vaaaa, yiiii ,Ğğgeeeee, vik vik, Uuuuğğğğğ, Groaaaa,hav hav, miyay, Ü-ürüüü, çın çın çınla-, güm-güm, Hoooooop, mışıl mışıl, vinnnn, meleme, vınlayarak, tıngır tıngır, tıngırtı, havlaması, uğultu...' , *Aninna'nın Serüvenleri 1 ve 2*'de uluma, fırlayıp, pır pır, hıştırtı, horlayarak...' , *Dünya Artık Daha Güzel*'de; hıştırtısı, çınlama...'

Çocuk dilindeki ses yansıması kelimelerin, ses organlarının gelişimine paralel olarak gittikçe belirginleştiğini ifade eden Zülfiyar (1995, s. 17–18), çocuğun büyümesi ve ses organlarındaki gelişmesine orantılı olarak bu sözlerin zamanla unutulduğunu, yerlerini dilin öteki kelimelerine bıraktığını ifade etmektedir. Ayrıca çocuk kelimeleri içinde önemli bir yer tutan ses yansımalarının, muhtemelen çocuğun yaratmaları değil, ona belirli kavramlar verilirken çevresinin sık sık kullandığı sözler olduğunu belirtmektedir. Böylece asıl kaynağın, çocuğun çevresi olduğunu ancak, bu sözlerin çocuğun da telaffuz edebileceği ve ses organlarının gelişmesiyle orantılı olarak gittikçe çeşitlendiğini vurgulamaktadır. Ses yansıması kelimeler, doğayla iç içe yaşayan, doğanın bir parçası olan insanın onu taklidiyle ortaya çıkmıştır.

Bugün kullandığımız kimi sözcüklerin de nasıl ortaya çıkmış olabilecekleri okura sezdirilmiş, bunlar kurgu içerisinde kahramanların çeşitli durumlarda verdikleri tepkilere ve kullandıkları sözlere göre adlandırılmıştır. '*At, tay, tamtam, tekerlek*' bunlar arasındadır. Bu gibi örneklerle çocuğun olayları takip edebilmesi kolaylaştırılırken, kelimelerin türetilmesinde insanların nelerden hareket etmiş olabilecekleri de sezdirilmeye çalışılmıştır.

Tablo 4. Adalı'nın romanlarında cümle yapısı

Kitap Adı	Yapı				Anlam			Öge Dizilişi		Yüklem		Kesik Cümle
	Basit	Birleşik	Sıralı	Bağlı	Olumlu	Olumsuz	Soru	Devrik	Kuralı	Fiil	İsim	
MGİİ	72	15	7	5	87	7	5	27	72	77	22	1
ZB1	70	20	5	5	90	6	4	27	73	90	10	
ZB2	70	19	6	5	89	8	3	26	74	86	14	
ZB3	42	46	9		81	9	7	36	61	82	15	3
ÇÖ1	78	3	13	6	87	8	5	23	77	61	39	
ÇÖ2	82	13	3	2	87	9	4	27	73	80	20	
ÇÖ3	87	3	8	2	92	6	2	25	75	73	27	
DADG	65	12	9	10	82	10	4	32	64	81	15	4
AS1	31	63	3	3	90	10		33	67	89	11	
AS2	32	55	9	3	90	5	4	29	70	93	6	1
Toplam 1000	629	249	72	41	875	78	38	285	706	812	179	9
Yüzde	%63	%25	%7	%4	%87	%8	%4	%28	%71	%81	%18	%1

Adalı'nın eserlerinde büyük ölçüde fiil cümlelerini tercih ettiğini görmekteyiz. Eserlerin bu dinamik yapısı çocuğun dikkatini yoğunlaştırmasında etkili olurken, olayların akışına kendini kaptırması açısından da son derece önemli görülmektedir. Yazarın kullandığı cümleleri yapı açısından inceleyecek olursak en çok %75 ile basit cümleleri, ikinci olarak %12 ile birleşik cümleleri kullandığı görülmektedir. Bu sonucun hitap edilen yaş, seviye açısından anlatımı etkili, açık ve duru kıldığını ifade edebiliriz. Kurallı cümlelerin de %46 gibi bir farkla ağırlıkta olduğunu saptamaktayız. Kelimelerin kısaltıldığı, konuşmaların azaldığı şu dönemde çocuklarımızın kendilerini doğru ve düzgün şekilde anlatmasını sağlayacak, onu bu şekilde yönlendirecek edebî eserlere ihtiyaçlarının olduğunu göz önünde bulundurursak bu tür cümle kullanımının

onların yararına olacağını düşünmekteyiz. % 27'lik bir oranla kullanılan devrik cümleler ise anlatımı tekdüzelikten kurtaran bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Anlam bakımından incelediğimizde ise soru cümlelerinin az olduğunu görmekteyiz. Olumlu cümleler ise %87'lik bir oranla en çok tercih edilen türdür. Çocuğun hayata pozitif bir bakış açısıyla bakabilmesi için bu sonuç yerinde görülmektedir.

3.3. Kişilik ve toplumsal gelişim

Marshall (1999, s. 409), *Sosyoloji Terimleri Sözlüğü*'nde kişiliği; sosyal bilimcilerin, bireyden söz ederken kullandıkları çeşitli kavramlardan biri olarak tanımlamakta ve kişilik kavramının kökeninin Latince persona (maske) anlamındaki sözcüğe dayandığını belirtmektedir. Burger (2006, s. 23) ise bireyin kendisinden kaynaklanan tutarlı davranış kalıpları ve kişilik içi süreçler olarak tanımlar. Kişilik gelişimi ise, karşılaşılan sorunlara uygun çözümler üretebilme, duygularını uygun biçimde gösterme, toplumsal çevreye uyum sağlama gibi kişinin geçirdiği bir değişim ve gelişim süreci olarak değerlendirilebilir (Sever, 2008, s. 47). Bir öğrenme olgusu olan sosyalleşme, bireyin çevresindeki norm ve değerlere uygun davranış biçimlerini kabul etmesi anlamına gelir. Diğer insanları anlamak ve onlara uyum göstermek, sosyalleşmenin önde gelen ölçüsüdür. Genellikle birincil ve ikincil sosyalleşme olarak iki alt kategoride değerlendirilir. İlki aile veya ilk bakıcılar tarafından yürütülürken, ikincisi okullar, medya, dini kurumlar vb. gibi diğer sosyalleşme araçlarıyla gerçekleştirilir (Budak, 2003, s. 685). Yavuzer (1992, s. 49), sosyal/toplumsal gelişmeyi, kişinin sosyal uyarıcıya, özellikle grup yaşamının baskı ve zorunluluklarına karşı duyarlık geliştirmesi, grubunda ya da kültüründe başkalarıyla geçinebilmesi, onlar gibi davranabilmesi şeklinde ifade eder.

9–12 Yaş özellikleri: Çocuklar bu yaş grubunda, bir gruba uyum sağlamak, ait olmak istedikleri gibi, kendi yeteneklerine de önem verilmesini beklerler. Ortalama 9 yaşlarında oyunlarını düzene koymak için belli kurallara istek gösterirler. Grup faaliyetlerinin çoğunda hâlâ işbirlikçidirler ve böyle olmaya devam edeceklerdir. Oyunda kazanma oldukça önemlidir, kaybetme birçok çocuk için hoş görülmez, efendice kaybetmeyi öğrenmek için yardıma ihtiyaçları vardır. Çocuklar bireysel beceri ve yeteneklerini yaşitlarınıninkiyle gerçekçi bir biçimde karşılaştırabilir, iç denetimlerini sağlayabilir, hata ve başarılarından kendilerinin sorumlu olduğunu düşünürler. Çocuk hâlâ tartışmacıdır, yetişkinlerden çok diğer çocuklarla tartışır. Çocuğun gelişen bir dürüstlük kavramı vardır. Çocuk hâlâ yetişkine ve tanıdığı otoriteye boyun eğer. Bununla beraber, onların her zaman haklı oldukları inancı zayıflamaya başlar. Çocuk yeni arkadaşlıklar kurmak, arkadaşları tarafından kabullenilmek ve değer verilmek ister. Eşitlik duygusunun gelişimi gözlenir, çevresindeki adaletsizliklere tepki göstermeye başlar. Akran gruplarıyla etkileşimi sonucu paylaşma, uzlaşma, yarışma, saldırganlık, yardımseverlik gibi olumlu ya da olumsuz duygularla tanışır. Karşı cinsler birbirlerine sataşmaya, şaka yapmaya başlarlar, bozulmuş gibi yaparlar ve karşı cinsel durumlarda rahat olmaya çalışırlar (Akt. Sever, 2008, s. 53–54/ 59–60; Yavuzer, 1992, s. 49; Charles, 2003, s. 14-17; Aydın, 2007, s. 84-85/ 128-129; Senemoğlu, 2001, s. 69; Gander ve Gardiner, 2007, s. 489-490).

Tablo 5: Kişilik ve toplumsal gelişim uygunluğu

	Yeterli	Kısmen Yeterli	Yetersiz
<i>Romanlardaki olay ve durumlar çocukların karar verme becerilerini geliştirecek nitelikte midir?</i>	3		
<i>Romanlardaki olay ve durumlar çocukların değerlendirme becerilerini geliştirecek nitelikte midir?</i>	3		
<i>Romanlardaki resimler çocuklarda ilgi, merak uyandırabilecek nitelikte midir?</i>	3		
<i>Romanlardaki çocuk kahramanlar olaylar ve durumlar karşısında tarihle ilgili bilgilerinden faydalanmakta mıdır?</i>	3		
<i>Romanlardaki çocuk kahramanlar mitolojik unsurların yaşam biçimine etkilerini sezebilmekte midir?</i>	3		
<i>Romanlardaki çocuk kahramanlar empati kurabilmekte midir?</i>			
<i>Romanlarda çocuk kahramanların aile ilişkilerine yer verilmiş midir?</i>	3		
<i>Romanlardaki çocuk kahramanların arkadaşlık ilişkilerine yer verilmiş midir?</i>	3		
<i>Romanlardaki çocuk kahramanlar cinsiyet rolleri ve benimsenmesine ilişkin örneklerle karşılaşmakta mıdır?</i>		2	
<i>Romanlarda çocuk kahramanların karşı cinsle ilişki kurma eğilimine yer verilmiş midir?</i>		2	
<i>Romanlarda eşitlik, adalet, demokrasi kavramlarına yer verilmiş midir?</i>	3		
<i>Romanlarda çocukların paylaşma davranışını içselleştirebilmesini sağlayacak örneklere yer verilmiş midir?</i>	3		
<i>Romanlarda çocukların iş birliği yapma davranışını benimseyebilmesini sağlayacak örneklere yer verilmiş midir?</i>	3		
<i>Romanlarda çocukların grup çalışmalarında bireysel sorumluluk almasının önemini kavratacak örneklere yer verilmiş midir?</i>	3		
<i>Romanlar çocuklara yaşam sürecinde karşılaşabilecekleri çatışmalar konusunda yardımcı olabilecek nitelikte midir?</i>	3		

Kişilik ve toplumsal gelişim açısından Adalı'nın çocuk romanlarının hazırlanan 14 olumlu köklü soru ile yapılan değerlendirmede cinsiyet rolleri ve karşı cinsle ilişki kurma eğilimi bakımından kısmen yeterli diğerlerinde ise yeterli olduğu görülmüştür. Kişilik ve toplumsal gelişim alanına ilişkin bazı bulguları şöyle sıralayabiliriz:

Empati, bir başkasının duygularını ya da içinde bulunduğu durumu anlamak için kişinin kendini diğerkinin yerine koyabilme çabasıdır. Empati kurabilen bireylerin kişisel

ve sosyal uyum becerileri gelişmiştir. Bu nedenle çocukların sağlıklı ilişkiler kurabilen, diğerlerine değer veren, iletişim becerisi gelişmiş bireyler olarak yetişmesinde edebî ürünlerin rolü büyüktür. Eserlerdeki kahramanlarla özdeşim kuran çocuk empati becerisini de geliştirecektir. Bilgin Adalı romanlarında empatiye çeşitli olay örgüleri içinde yer vermiştir: “Sonunda onunla anlayabileceği gibi konuşmaya karar verdim. ‘Çuka,’ dedim. ‘boynundaki kolyeyi bana verir misin?’ Hemen elini boynuna götürdü, kolyeyi tuttu. ‘Olmaz!’ diye bağırdı, ‘O başkanlık kolyesi. Yalnızca başkan takar onu. Bizim halkımızdan başkasına verilmez o.’ ‘Bizim büyülerimiz de böyle işte,’ dedim ona. ‘Bizim halkımızdan başkası tarafından kullanılamaz.’” (Adalı, 2006d, s. 58).

Çocuğun özellikle içinde doğup büyüdüğü aile tarafından biricik varlığına değer verildiğini hissetmeye ihtiyacı vardır. Adalı eserlerinde okuruna bunu hep duyumsatmıştır: “Herkes bu balığın o güne kadar yapılan yarışmalarda yakalanan en büyük balık olduğuna karar vermiş. ‘Benim oğlum beceriklidir,’ demiş yine Ningur’un babası, böbürlenerek” (Adalı, 2006b, s. 58).

Dünya Artık Daha Güzel adlı roman gizli vadideki ormanda yaşayan kendi türünün tek örneği olan Akcan’ın yalnızlıktan sıkılıp diğer tek boynuzları aramasıyla başlayan, dünyanın diğer bir yerinden aynı sorun nedeniyle harekete geçen Cansu’yu bulması ve onunla bir aile kurmasına kadar devam sürecini içine almaktadır. Eserde, insanların birbirlerine ve doğaya karşı acımasız ve bencil davranmalarının bir sonucu olarak diğer canlı türlerinin yok olduğunu, çocuklarımızın bu bilinç ile hareket ederek doğanın korunmasına özen göstermesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Cinsiyet rol biyolojik ve toplumsal boyutu olan bir kavramdır. Biyolojik boyut açısından bakıldığında her birey er ya da dişi olarak doğar. Buna dayanarak ebeveynler çocukları için eşya hazırlama çabasına girişirler. Belli renkteki kıyafetler erkek çocukları belli renktekiler ise kız çocukları için hazırlanır. Cinsiyetin toplumsal boyutu ortaya çıkar. Çocuğun gündelik eylemleri, davranış kalıpları, oyuncakları, kıyafetleri ve ona biçilen roller cinsiyetine göre şekillenir, hayatı boyunca bürüneceği davranış ve tutumların ilk adımları atılır. Toplum bireyden bu davranışları sergilemesini ve bu kalıplara uymasını bekler. Adalı romanlarında cinsiyet rollerine de yer vermiştir: “‘İyi de, niye kök toplamaya dişiler, avlanmaya erkekler gidiyor hep?’ diye sordu Damla. ‘Bunun birkaç nedeni olmalı... Öncelikle, erkekler daha güçlü. Avlayacakları hayvanlarla daha kolay baş edebilirler, avladıkları hayvanları daha kolay taşıyabilirler. İkinci neden de yavrular... Kadınlar bebeklerine bakmak, yiyecek bulmaya giderken onları da birlikte götürmek zorunda...’ ‘Bir de bebeklere bakmakla...’ diye ekledi bilgiç bir tavırla Damla” (Adalı, 2006a, s. 8-9).

Çocuklar 9–12 yaş başlarında kendi hem cinsleriyle bir arada bulunmayı, onlarla olmayı tercih ederler. Dönemin sonlarına doğru ise karşı cinsle iletişim kurmaya ve onları tanıma çabasına girmeye başlarlar. Onlara göre kendi hem cinsleri tanıdık iken karşı cins ilgi çekici özelliğini korumakta, bu da çocukta merak duygusu uyandırmaktadır. Ergenlik döneminin yaklaşmasına paralel olarak duygusal ilgiler de canlanmaya başlamaktadır. Orta çocukluğun son dönemlerine doğru çocuklarda karşı cinse karşı duygusal bir ilgi,

onlarla bir arada olma, iletişim kurma isteği ortaya çıkmaktadır. Adalı Çatalhöyük Öyküleri 3'te ergenlerin karşı cinsle ilişki kurma eğilimlerine ilişkin örneklere yer vermiştir. Akka'nın köyünde yaşayan Kirra ve Aykin Çatalhöyük'e gelip hırsızlık yapmışlar ve yakalanmışlardır. Kahramanlarımız onları kendilerinin cezalandırması yerine köyelerine götürmeye karar vermişlerdir. Bu sebeple gittikleri Akka'nın köyünde bilgilerini öğretmek için kız ve erkeklerden oluşan yirmi kişiyi köyelerinde ağırlayabileceklerini söylemişlerdir. Bunu büyük bir mutlulukla karşılayan köy halkı şölen düzenlemiştir. Şölende Sungur, ateşin etrafında dans eden kızlardan birini beğenmiştir ve onunla tanışıp konuşmak istemekte bu isteğini de arkadaşı Ningur'la paylaşmaktadır: “Uzun, sarı saçlı çok güzel bir kızdı. ‘Şu kız...’ dedi, ‘Gördün mü? Hani uzun sarı saçlı olan. Onu çok beğendim. Keşke benim eşim olsa.’ ‘Adını öğren,’ dedi Ningur, ‘Yarın bizimle gelmesini sağlarım. Senin gibi koca bir adamı o da beğenirse, Akka'dan izin alırız, eşin olur. Hem böylece iki köy arasında akrabalık bağı kurulur” (Adalı, 2005c, s. 24).

Yazar, eylem yoğunluğu, merak gibi öğelerin yanı sıra her iki cinsiyetten de çocuk roman kişileri kurgulayarak çocuk okurların onlarla özdeşim yapabilmesini sağlamaktadır. Romanlarda günümüzde sosyal alanları daralan çocuklar için özdeşim yapabilecekleri ve bir çocuk olarak toplum içindeki varlıklarını önemseyip birey oluşlarını fark edebilecekleri pek çok ayrıntının yanı sıra, çocukların gelişim dönemlerine ilişkin pek çok olay dizisine yer verilmiştir. Çocukların serüven merakları, oyun gereksinimleri, dostlukları, gençlerin ilk aşkları, evlilikleri, anne ve baba oluşları gibi pek çok yaşantıya yer veren yazar, yaşam döngüsüne de dikkat çeker. Çatalhöyük Öyküleri'nde ilk romanda çocuk olanlar son romanda evli ve çocuk sahibi birer genç yetişkindirler. Onların toplum içinde işlevsel rolleri vardır (Mutlu, 2006, s. 129).

İş birliği, ortak bir amaç doğrultusunda bireylerin uyum içerisinde üzerlerine düşen sorumlulukları yerine getirmesine, sorunları çözmek için birlikte hareket etmesine ve toplumsal yaşamda aktif bir şekilde var olmasına yardımcı olur. Sosyal bir varlık olarak bireyin topluma katkısı ve bu katkıdan doğan hoşnutluk duygusu onun kendini değerli ve gerekli hissetmesini sağlar. İnsanoğlu yaşamının her döneminde diğer insanlarla iş birliği içinde olmak zorundadır. Adalı da bu durumu küçük okurlarına kavratmaya çalışmıştır: “Önce, komşu köyden gelenler için, elbirliğiyle yeni evler yapıldı. Bugün biz böyle birlikte yapılan işlere ‘imece’ diyoruz. Her gece şenlikler düzenlendi, eğlenildi, ertesi sabah erken kalkılarak, köye katılacak yeni aileler için yapılan evlerde, elbirliğiyle, güç birliğiyle, keyifle çalışıldı” (Adalı, 2005c, s. 8).

Grup çalışmalarında kendine düşen görevleri yerine getirme bilinci geliştirmiş olan çocuk toplumsal yaşama daha rahat uyum sağlayacaktır. Zamanı kullanma, etkili planlama yapma becerilerini geliştirecek, öz denetimini sağlayıp ait olduğu çevrede sorumluluk sahibi, aranan bir birey olarak kabul görecektir. Adalı grup çalışmalarında bireysel sorumluluğun önemini de okuruna sezdirmektedir: “Gizli vadinin kuşları sabah erkenden kalkıp sürüler halinde vadiyi çevreleyen dağlara gitmişlerdi. Küçük

kuşlar, tekboynuz Akcan'ın dileğini dağlardaki dostlarına iletiyorlardı. Daha uzaklara gidebilenlerse, dağları aşır, haberi çok uzaklardaki dostlarına iletme çabasıındaydılar” (Adalı, 2005a, s. 28).

Kuru bir tarih bilgisi vermek çocuğun dünyasında sıkıcı olarak nitelendirileceği için tarihsel gerçekleri yazınsal ürünler içerisinde çocuğa anlatmak gerekir. Eski toplumların yazılmamış tarihinden izler barındıran mitoloji de gerek kahramanları gerekse olayları bakımından ilgi çekicidir. Masalsı anlatım tarzı onu çocuk okur için cazip hale getirir. Adalı eserlerini oluştururken tarihsel gerçeklerden ve mitolojik unsurlardan sıkça yararlanarak, bunları kurgu içerisine ustaca yerleştirmeyi başarmıştır: “...Hattiler, Hititler, Sümerler derken kendi çağımıza doğru hızla yol alıyordu. Bir ara Büyük İskender’i görür gibi oldum. Çok büyük bir ordunun başında, Anadolu’yu geçip gidiyordu. Selçukluları gördüm. Anadolu’da anıtsal yapılar yapıyorlardı. Sonra Osmanlı akıncıları... (Adalı, 2006d, s. 79-80).

‘*Dünya Artık Daha Güzel*’ adlı romanında Avrupa mitlerinde var olan unicorn yani tekboynuzlu atları eserin başkahramanları olarak belirleyen Bilgin Adalı, Çatalhöyük Öyküleri adıyla dizileştirdiği üç romanında da (*Dünyamızın İlk Şafağı, Ateşin Çocukları, Bolluk ve Savaş*) İ.Ö. yaklaşık on bin yıl varlığını sürdüren neolitik çağın ilk tarım toplumlarının yaşadığı merkezlerden biri olan Çatalhöyük’ü öyküleştirmiştir. Bu yönüyle ana öykü arkeolojik araştırmaların kimi verilerini de içermektedir. Ancak daha da önemli olan, yazarın insanlık ve uygarlık tarihinin ilk dönemlerinin pek çok önemli aşamalarını eğlendirici ve eğitici bir biçimde çocuklara kavratmayı amaçlamış olmasıdır.

Sonuç

Çocukların edebiyat zevk ve ilgisi edinebilmesi, ana dilinin kurallarını ve inceliğini içselleştirebilmesi ve aynı zamanda da bunları daha sonraki dönemlerinde de sürdürebilmesi için erken dönemde gelişim alanlarına uygun, nitelikli eserlerle karşılaşması sağlanmalıdır. Çalışmamızda Bilgin Adalı’nın romanlarının 9- 12 yaş grubu çocuklarının gelişim alanlarına uygun olarak yapılandırıldığını belirledik. Yazar, bu alanlardan en çok kişilik ve toplumsal gelişim üzerinde yoğunlaşmıştır.

Bilgin Adalı romanlarının bütününde çeşitli kurgu teknikleriyle bilgiyi öyküleştirmektedir. Toplumsal yapıların oluşumunu sergilerken temayı açıkça vermektense karakter ve olay örgüsünü ön planda tutan yazar, uygarlık tarihinin bilinen belli başlı terimlerini (avcılık, toplayıcılık, tarıma geçiş vb.) ansiklopedik bilgi kuruluşuna düşülmeden öykünün doğal akışı içinde eğlendirici biçimde anlatmıştır. Ele alınan karakterlerin büyüme süreçleri ve yetişkinliğe geçişleri, insani duyguları (paylaşım, sevgi, aşk, dostluk, kıskançlık, saldırganlık...) yine öykünün doğal akışı içinde işlenmektedir. Ancak Çatalhöyük Öyküleri, Aninna’nın Serüvenleri ve *Dünya Artık Daha Güzel* adlı romanların anlatım açısından daha başarılı oldukları, *Mavi Gezegenin İlk İnsanları* ve *Zaman Bisikleti 1,2 ve 3* adlı romanlarda ise yazarın anlatıcı yazar ve kızlarının konuşmalarına paralel olarak öğretici metin türüne yaklaştığı belirlenmiştir.

Mavi Gezegenin İlk İnsanları, Zaman Bisikleti 1, 2 ve 3, Çatalhöyük Öyküleri 1, 2, 3, Aninna'nın Serüvenleri'nde ilk insan topluluklarının yaşam biçimlerinin anlatıldığı, henüz her şeyi yeni yeni keşfeden insanoğlunun dünyayı algılamasıyla, aynı durumda olan çocukların da dünyayı algılamasının benzerlik gösterdiği dikkati çekmektedir, bu bağlamda çocuğun özdeşim kurabilmesi kolaylaşmaktadır. Bu durum aynı zamanda Piaget'in bilişsel gelişim kuramıyla örtüşmektedir.

Bilgin Adalı incelediğimiz on çocuk romanında da çocuk algı ve düşünce dünyasını 9-12 yaş grubu çocukların gelişim süreçlerine uygun olarak öyküleştirmiştir. Daha önce öğrenmiş oldukları bilgileri yeri geldikçe kullanıp yeni durumlara taklit ya da model alma yoluyla uygulayabilen kahramanlar ve olay kurgusu içerisinde okuduklarından sık sık faydalandığını okuruna sezdirenen anlatıcı konumundaki yazar, çocuklara yaşamı anlayarak, sorgulayarak, araştırarak sürdürme konusunda model olmaktadır. Romanların kahramanları çeşitli buluş ve icatları yaparken, sorunlarının üstesinden gelirken bellek güçlerini, muhakeme yeteneklerini, gözlemlene, karşılaştırma, sınıflandırma, uygulama, eleştirme, kavrama, akıl yürütme, problem çözme gibi zihinsel faaliyetleri kullanarak bilişsel gelişim sürecinde olumlu adımlar atmaktadır.

Sürekli bir hareket, merak içinde olan çocuğun, devingen karakterdeki kahramanların eylemlerinin ifadesinde fiil cümlelerinin çokça kullanılmasıyla olay akışına kendini kaptırması kolaylaştırılmış, basit cümlelerin daha fazla tercih edilmesi anlatımı açık, duru, yalın hale getirmiştir. Kurallı cümlelerin sıkça kullanılmasıyla çocuğun anlatımlarını doğru ve düzgün ifade edebilmesi için örnek gösterilmiş, ara sıra kullanılan devrik cümlelerle anlatım da tekdüzelikten kurtarılmıştır. Romanlarda deyim, benzetme ve terimlere de yer verildiği görülmektedir. Bunların gerek sözcük dağarcığını arttırma, gerek zengin bir ifade gücüne sahip olma açısından okurunu geliştireceği düşünülmektedir. Benzetme ve deyimlerin ait olduğu kültürü yansıtmaları dolayısıyla çocuğun toplumsallaşmasında bu sözlerin öğrenilmesinin büyük etkisi olacaktır. Özellikle deyimlerin her zaman her koşulda kullanımının uygun olmaması faktörü göz önünde bulundurulursa kullanım yerlerinin çocuğa sezdirilmesi ana dilin inceliklerinin öğrenilmesine de yardımcı olacaktır. Romanlarda yazarın kahramanlara kullandırılmış olduğu dil ile kişilikleri arasında bir bütünlük olduğu görülmektedir. Ayrıca çocuklara kullandırılmış olan dilin onların anlama, düşünme, uslamlama gibi bilişsel süreçlerine de uygun olduğu görülmektedir. Konuşma ve davranışlarında abartmayı seven çocukların dikkatini çekebilecek ikileme ve yansıma sözcükler de sıkça kullanılmış böylece anlatımın zenginleşmesi sağlanmıştır.

Gerçekçi estetiğin özelliklerini taşıyan bu romanlardaki çocuk kahramanlar okuyucu çocukların özdeşim kurabilecekleri ilişki ağları içinde sergilenmektedir. Bu kahramanların anne babalarıyla olumlu ilişkiler geliştirdiğini, zaman zaman kardeşleriyle problem yaşayabildiklerini okuyup algılayan okur, aile içerisinde karşılaşılabileceği olası zorluklar ve çözümleri karşısında yapıcı bir yaklaşımın önemini kavrayacaktır. Bir gruba ait olmanın, grup tarafından kabullenilmenin, değer verilmenin ve onlarla yaşama ilişkin yeni deneyimler kazanmanın bireyde oluşturduğu mutluluk ve tatmin duygusunu

özdeşim kurduğu eser kahramanlarıyla hissedilen çocuk benzer davranışlar konusunda güdülenebilir. Romanlardaki kahramanların düşünüş şekillerinden hareketle empati kurmanın insanlar arası ilişkileri olumlu yönde etkilediğinin farkına varan çocuk, bunu bir davranış biçimi olarak kodlayacaktır.

Bilgin Adalı romanlarında yaş, cinsiyet ayrımı gözetilmeksizin aile ve toplum içerisinde bütünü ilgilendiren konularda herkese söz hakkı verme, suçlu bile olsa karşıdakini dinleme, kararlar verilirken oy çokluğuna dikkat etme gibi davranışlara yer verilmektedir. Böylece okurun zihninde olması gereken demokratik, eşitlikçi, adaletli bakış açısının geliştirilmesi ve kazandırılmasına çalışılmaktadır. Sosyal bir varlık olarak insanın kişilik gelişiminde tarih biliminin verilerinden hareketle ait olduğu toplumun kültürünü öğrenmesi ve yapılmış olan hatalardan ders alması olay örgüsü içerisinde öğreticiliğe düşmeden verilmiştir. Karşı cinsle ilişki kurma eğilimine özellikle Çatalhöyük Öyküleri 3 ve Aninna'nın Serüvenleri 1-2 adlı kitaplarda yer verilmiştir. Bu ilişkiler de kısa bir süre içerisinde evlilikle sonuçlanmıştır. 9-12 yaş toplumsal gelişim özelliklerinde ifade edildiği gibi birbirleriyle şakalaşmalarına ya da birbirlerine sataşmalarına yer verilmemiştir.

İncelediğimiz romanlar içerik olarak tarihsel olgu ve olayları kapsadığı, buluş ve icatlarını dinamiğini sergilediği için ilköğretim düzeyinde Hayat Bilgisi, Fen ve Teknoloji, Teknoloji ve Tasarım gibi derslerde de bir eğitim materyali olarak kullanılabilir. Günümüz dünyasında akıl almaz bir hızla çoğalan ve karmaşıklaşan bilgi yığını arasında çocuklara buluş ve icatların dinamiğini sezdirmenin yanı sıra uygarlık tarihinin başlangıcını ve gelişimini kavratmak, insanın insan olma sürecine dikkat çekmek isteyen öğretmen için çocukların gelişim alanlarına uygun olarak kurgulanmış bu türden eserler etkili olacaktır.

Kaynaklar

- Adalı, B. (2005a). *Dünya artık daha güzel*. İstanbul: Büyülü Fener.
- Adalı, B. (2005b). *Ateşin çocukları, Çatalhöyük öyküleri 2*. İstanbul: Can.
- Adalı, B. (2005c). *Bolluk ve savaş, Çatalhöyük öyküleri 3*. İstanbul: Can.
- Adalı, B. (2006a). *Mavi gezegenin ilk insanları*. İstanbul: Büyülü Fener.
- Adalı, B. (2006b). *Dünyamızın ilk şafağı, Çatalhöyük öyküleri 1*. İstanbul: Can.
- Adalı, B. (2006c). *Zaman bisikleti 1*. İstanbul: Can.
- Adalı, B. (2006d). *Geçmişten gelen konuklar, Zaman bisikleti 2*. İstanbul: Can.
- Adalı, B. (2009). *Zamanda kaza, Zaman bisikleti 3*. İstanbul: Can.
- Adalı, B. (2012). *Aninna'nın serüvenleri 1, Alev Kız Aninna*. İstanbul: Can.
- Adalı, B. (2014). *Aninna'nın serüvenleri 2, Alev Kız Aninna*. İstanbul: Can.
- Budak, S. (2003). *Psikoloji sözlüğü*. Ankara: Bilim Sanat.
- Charles, C.M. (2003). *Piaget ilkeleri*. Ankara: Nobel.
- Çağlayan, Ö. (2009). *Bilgin Adalı'nın çocuk romanlarının çocuk kitaplarının çocuğun gelişim alanlarına etkileri açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Zonguldak Karelmas Üniversitesi. Zonguldak.
- Dilidüzgün, S. (2004). *İletişim odaklı Türkçe derslerinde çocuk kitapları*. İstanbul: Morpa.

- Dilidüzgün, S. (2007). Çağdaş çocuk yazını, yazın eğitime atılan *ilk adım*. İstanbul: Morpa.
- Houdé, O. (2006). *Çocuk psikolojisi*. Ankara: Dost.
- Gander M. ve Gardiner H. (2007). *Çocuk ve ergen gelişimi*. Ankara: İmge.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji terimleri sözlüğü*. (O. Akınhay ve D. Kömürcü, Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat.
- Burger, J. (2004). *Kişilik*. İstanbul: Kaknüs.
- Onur, B. (2005). *Anılardaki aşklar -Çocukluğun ve gençliğin psikoseksüel tarihi*. İstanbul: Kitap.
- Mutlu, B. (2006). Çatalhöyük Öyküleri'nde uygarlık tarihinin yapılandırılması. *II. Ulusal çocuk ve gençlik edebiyatı sempozyumu bildirileri*. (s.123-131). Ankara: AÜ.
- Piaget, J. (2004). *Çocukta zihinsel gelişim*. İstanbul: Cem.
- Piaget, J. (2007). *Çocukta dil ve düşünme*. Ankara: Palme.
- Senemoğlu, N. (2001). *Gelişim öğrenme ve öğretim*. Ankara: Gazi.
- Sever, S. (2008). *Çocuk ve edebiyat*. İzmir: Tudem.
- Yavuzer, H. (1992). *Çocuk psikolojisi*. İstanbul: Remzi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yurttaş, H. (1997). *Çocuk ve kitap. Anadili eğitimi ve çocuk kitapları sempozyumu bildirileri*. (s.56-64). Ankara: Tömer.
- Zülfikar, H. (1995). *Türkçede ses yansımaları kelimeler*. Ankara: TDK.